

บทที่ 6

สรุป

6.1 สรุปผลการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่องอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของเวียดนามและลักษณะสากลในนิทานตลกเจ้าปัญญาชุดจ่าง กว๊ิง พบว่า มีอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของเวียดนามหลายประการที่ปรากฏผ่านนิทานชุดนี้ อีกทั้งนิทานชุดนี้ยังมีลักษณะสากลที่พ้องกันกับนิทานตลกเจ้าปัญญาของชาติต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในแถบภูมิภาคลุ่มน้ำโขง

นิทานชุดจ่าง กว๊ิง จัดอยู่ในประเภทนิทานตลกที่มีตัวเอกเจ้าปัญญา หรืออาจกล่าวได้ว่าเป็นวาทกรรมเรื่องตลก ที่ประชาชนดำรงความเหนือกว่าความเป็นเจ้าในสังคมขณะนั้น โดยมีคู่กรณีที่พบในเรื่องคือ กษัตริย์ราชวงศ์เล เจ้านายตระกูลจิ่ง ขุนนาง สิ่งศักดิ์สิทธิ์ ขุนนางจีน เศรษฐี รวมถึงผู้มีอิทธิพลในท้องถิ่น เสียงหัวเราะที่เกิดขึ้นนี้ มีสาเหตุมาจากคนในชนชั้นปกครองภายใต้ระบบศักดินาจำนวนมากมีพฤติกรรมที่กดขี่ประชาชน เป็นยุคตกต่ำของระบบศักดินา การต่อต้านกับอำนาจการปกครองจึงเกิดขึ้นภายในใจของประชาชน อาจเป็นข้อเสนอแนะเพื่อแก้ไขปัญหบางประการอันมีมุมมองสะท้อนมาจากประชาชน หรือแม้แต่ความต้องการหลีกเลี่ยงหนีจากสภาวะทางสังคมที่ประสบอยู่ในขณะนั้น เสียงหัวเราะ (เยาะ) ด้วยความตลกขบขัน ของประชาชนจึงเป็นการท้าทายอำนาจกับชนชั้นปกครองดังกล่าว ผ่านกลวิธีการสร้างความตลกขบขันด้วย การใช้ภาษา การใช้ไหวพริบ และการสร้างบุคลิกที่ชวนหัว

นอกเหนือจากนิทานชุดจ่าง กว๊ิง จะเป็นวาทกรรมเรื่องตลกแล้ว ยังมีหน้าที่อีกประการหนึ่งในการรับใช้สังคมในฐานะที่วรรณกรรมเรื่องนี้เป็นประวัติศาสตร์ฉบับประชาชน กล่าวคือ การเขียนประวัติศาสตร์ฉบับประชาชน ผ่านนิทานชุดจ่าง กว๊ิงนี้ ตั้งอยู่บนพื้นฐานกรอบความคิดหลักเช่นเดียวกับประวัติศาสตร์แห่งรัฐชาติ หากแต่มีประชาชนเป็นแกนกลางในการร้อยเรียงเรื่องราว ประสานความเป็นหนึ่งเดียวกันบนความหลากหลาย ดำรงรักษาอัตลักษณ์ของตนไว้อย่างเข้มแข็ง เพื่อประกาศความชอบธรรมในการเป็นรัฐชาติ "เวียดนาม" การเขียนประวัติศาสตร์หน้านี้ในฉบับของประชาชนเพื่อเสริมสร้างความรู้สึก

ชาตินิยม ที่มีได้เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ แต่เป็นสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นโดยผ่านกระบวนการต่าง ๆ ของรัฐทั้งทางสังคม วัฒนธรรม การสื่อสาร และการพิมพ์ รัฐได้ใช้ประวัติศาสตร์เป็นตัวประสานจินตนาการของชุมชนที่เรียกว่า "ชาติ" เพื่อให้รู้สึกว่าคุณมีความทรงจำเกี่ยวกับอดีตร่วมกันและมีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน

นิทานตลกเจ้าปัญญาชุดจ่าง กวีจึง จัดเป็น *วาทกรรม* ที่ส่งผ่านจากเนื้อหาในเรื่อง อันจำแนกได้ว่า เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นและเป็นอยู่ในขณะนั้น เป็นสิ่งที่ปรารถนาอยากให้เป็นเช่นนั้น รวมทั้ง เป็นสิ่งที่เป็นไปได้ แต่ใช้วาทกรรมชุดนี้เป็นเครื่องผ่อนคลาย และประโลมใจของชาวเวียดนาม โดยที่วาทกรรมชุดนี้เป็นการแสดงทัศนะในแง่มุมมองหนึ่งในสายตาของประชาชนที่มีต่อสถาบันต่าง ๆ ทางสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งการ ทำทนายกับกลุ่มคนผู้มีอำนาจสูงกว่าประชาชนทั่วไป ได้แก่ กษัตริย์ เจ้านาย ขุนนาง รวมถึงประเทศจีนที่มีอำนาจเหนือกว่าเวียดนาม การลดทอนบทบาทของผู้มีอำนาจเหล่านี้เป็นการกำหนดให้บุคลิกภาพของบุคคลผู้มีอำนาจนั้นเป็นตัวตลกที่ประชาชนธรรมดาสามัญสามารถมีชัยชนะเหนือกว่าบุคคลกลุ่มดังกล่าวนี้

การศึกษาอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของประเทศเวียดนาม โดยได้วิเคราะห์ได้จากบริบททางสังคมวัฒนธรรม (sociocultural contexts) ในประเด็น ระบบชนชั้น ศักดินาศาสนา ความเชื่อ และการศึกษานั้น ทำให้เข้าใจพฤติกรรมของชาวเวียดนามในฐานะที่เป็นหน่วยหนึ่งในสังคม ร่วมกันประเพณี ปฏิบัติไปในทิศทางเดียวกัน ก่อเกิดเป็นวัฒนธรรมของสังคมในยุคสมัยนั้นดังนี้

ระบบชนชั้น ศักดินา ในสังคมเวียดนามเป็นสังคมที่มีความลดหลั่นทางชนชั้น (hierarchical society) เหมือนกับหลายประเทศ หากแต่บางประเทศมิได้เปิดโอกาสให้ประชาชนมีสิทธิในการเลื่อนชนชั้นของตนเอง ผิดกับในประเทศเวียดนามที่ประชาชนสามารถเลื่อนชนชั้นของตนเองได้โดยใช้ความรู้ ความสามารถของตนในการสอบแข่งขันเพื่อเข้ารับราชการ และเมื่อได้เข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของชนชั้นที่สูงกว่าแล้ว ก็มีสิทธิในการประพฤติปฏิบัติตัวได้เหมือนกับทุกคนในชนชั้นเดียวกัน ไม่ว่าจะเป็นการเลือกใช้คำสรรพนามเมื่อสื่อสารกับประชาชนทั่วไป การใช้พาหนะในการเดินทาง รวมทั้งอาหารที่ใช้ในการบริโภคที่ปรับเปลี่ยนไปตามภาวะต้นทุนทางเศรษฐกิจ

ศาสนา และความเชื่อ ศาสนาที่แพร่หลายในสังคมเวียดนามในยุคคริสต์ศตวรรษที่ 18 คือ ลัทธิขงจื้อ (Confucianism) กล่าวคือ เมื่อพระพุทธศาสนาเริ่มเสื่อมลง ลัทธิขงจื้อเข้ามามีบทบาทอย่างยิ่งในสังคมเวียดนาม ลัทธินี้แพร่หลายในจีน เกาหลี ญี่ปุ่น ซึ่งเวียดนามได้รับอิทธิพลโดยตรงมาจากประเทศจีน ประวัติของลัทธินี้ไม่มีนักบวช ไม่มีวัด ไม่มีพิธีกรรมทางศาสนา หากแต่จะเน้นในเรื่องการไร้อัตตา (selflessness) การทำงานหนัก การศึกษา การประพฤติที่ดีงาม ตั้งอยู่ในกรอบของเหตุผล ศีลธรรมเข้มงวด ความซื่อสัตย์ การมัธยัสถ์ การอยู่ในโอวาทของบิดามารดา และการประพฤติตัวที่เหมาะสมในชุมชนและสังคม หัวใจของลัทธิขงจื้อคือการเชื่อในความกลมเกลียว ประองตอง สมานฉันท์ทางสังคม เป็นการสร้างและรักษาสัมพันธภาพระหว่างมนุษย์และสังคมได้อย่างดี

ในสังคมเวียดนามแม้จะนับถือลัทธิขงจื้อ แต่ยังมีรากเหง้าทางความคิด ความเชื่อเกี่ยวกับเรื่องเหนือธรรมชาติที่ไม่สามารถมองเห็น หรือพิสูจน์ได้แทรกอยู่ในจิตใจของประชาชนทั่วไป ดังจะเห็นได้จากการบนบาน การแก้บน การนับถือเจ้าพ่อ เจ้าแม่ รวมถึงการรักษาโรคที่ยังต้องพึ่งวิธีการทางไสยศาสตร์ ลัทธิขงจื้อในสังคมเวียดนามจึงเป็นไปในรูปแบบของการผสมลัทธิที่บริสุทธิ์จากประเทศจีน ผสมกับความเชื่อดั้งเดิมของประชาชนที่ว่าด้วยลัทธิบูชาบรรพบุรุษ เชื่อโชคลาง ไสยศาสตร์ไปด้วยในเวลาเดียวกัน

การศึกษา ระบบการศึกษาของประเทศเวียดนามในขณะนั้น ได้ดำเนินแนวทางการจัดการศึกษาตามลัทธิขงจื้อ กล่าวคือ เป็นการเปิดโอกาสทางการศึกษาให้เท่าเทียมกัน ทุกคนสามารถได้รับการศึกษา และสามารถร่วมสอบคัดเลือกเพื่อเข้ารับราชการได้ เช่นเดียวกับคนในชนชั้นปกครอง หากแต่ ระบบการศึกษาที่เปิดโอกาสอย่างเท่าเทียมกันนี้ ในสังคมเวียดนาม ยังคงปรากฏให้เห็นความไม่เท่าเทียมกันอยู่ในที่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งประชาชนในกลุ่มชาวนา กลุ่มผู้ใช้แรงงาน ยังคงไม่มีโอกาสได้รับการศึกษาเนื่องจาก บางสำนักที่เปิดสอนมีการเก็บค่าเล่าเรียน คนกลุ่มนี้ไม่มีรายได้มากเพียงพอที่จะส่งลูกเรียนหนังสือ หรือสิทธิในการเข้าเรียนของนักเรียนขึ้นอยู่กับความพอใจของครูที่จะเลือกรับ และไม่รับใครเข้าศึกษาในสำนักของตน ดังนั้น ระบบการศึกษานับความเท่าเทียมตามแนวทางของขงจื้อก็มีลักษณะเฉพาะตัวที่แสดงให้เห็นความไม่เท่าเทียมของชนชั้นต่าง ๆ ในสังคมเวียดนามได้อีกประการหนึ่ง

ด้วยพื้นฐานทางวัฒนธรรมและสังคมที่ใกล้เคียงกัน ในรูปแบบที่สังคมมีการแบ่งชนชั้น แบ่งแยกสถานะทางสังคมของคนในแต่ละกลุ่ม มีความลดหลั่นกันตามอาวุโส มีผู้ใหญ่ มีผู้น้อย สังคมลักษณะนี้มักมีนิทานในรูปแบบ *นิทานตลกเจ้าปัญญา* เช่นเดียวกับทั้งสี่ประเทศในภูมิภาคกลุ่มน้ำโขง เพื่อเป็นพื้นที่ที่ “ผู้น้อย” ได้ระบายความอัดอั้น คับข้องใจ เพื่อชดเชย และให้โอกาสในการล้อเลียน “ผู้ใหญ่” ซึ่งนอกจากจะได้รับความสนุกสนาน ตลกขบขันแล้ว ยังเป็นจิตวิทยาประการหนึ่งที่ปลดปล่อยตนเองจากภาวะกดดันได้

“ผู้ใหญ่” หรือ “ตัวตลก” (butt of joke) โดยมีนัยยะว่าเป็นเป้าล้อเลียนนั้น ในแต่ละวัฒนธรรมมีการเลือกนำเสนอกลุ่มคนในสังคมบางกลุ่มให้เป็นตัวตลก และการที่ใครหรือคนกลุ่มใดจะถูกนำมาเสนอให้เป็นเป้าล้อเลียนนั้นมักขึ้นอยู่กับความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ไม่เท่าเทียมกัน หรืออุดมการณ์ที่แตกต่างกัน เรียกว่าเป็น *เป้าล้อเลียนทางอุดมการณ์* (ideological target)

ในนิทานตลกเจ้าปัญญาของทั้งสี่ชาติ ในภูมิภาคกลุ่มน้ำโขงนี้ สามารถสรุปได้ว่า เป้าล้อเลียนทางอุดมการณ์ แบ่งออกเป็น 3 กลุ่มดังนี้

1) *การล้อเลียนกลุ่มผู้ปกครอง* ไม่ว่าจะป็นกษัตริย์ หรือขุนนาง ไม่เว้นแม้แต่กลุ่มผู้มีอำนาจระดับท้องถิ่น ด้วยเพราะคนกลุ่มนี้หากเปรียบเทียบกับประชาชนทั่วไปแล้ว เป็นผู้ที่มีอำนาจเหนือกว่า การล้อเลียนกลุ่มบุคคลที่มีอำนาจเหนือกว่า หรือการกำหนดให้คนกลุ่มนี้กลายเป็นคนโง่เขลา และต้องพ่ายแพ้ เสียรู้กับตัวเอง จึงเป็นประเด็นที่ทำให้เกิดเสียงหัวเราะสำหรับนิทานตลกเจ้าปัญญา

2) *การล้อเลียนกลุ่มชาวต่างชาติ* ที่กล่าวถึงกลุ่มชาวต่างชาติ หรือชนกลุ่มน้อยในประเทศ โดยคนกลุ่มที่นำมาล้อเลียนนั้นอาจเป็นกลุ่มที่ถูกมองว่าด้อยกว่าตนอยู่แล้ว รวมถึงกลุ่มที่มีอำนาจเหนือตนก็ถูกนำมาล้อเลียนเช่นกัน เพื่อเป็นการแบ่งแยกให้ชัดเจนว่าเป็น “เรา” หรือ “เขา” และแสดงให้เห็นว่า “เรา” มีอำนาจเหนือกว่า “เขา” เหล่านั้น

3) *การล้อเลียนอำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์เหนือธรรมชาติ* ที่มีผลทางความเชื่อและจิตใจของประชาชนในด้านการบันดาลผลดี ผลร้ายให้เกิดขึ้นกับชีวิต

นิทานตลกเจ้าปัญญาในภูมิภาคลุ่มน้ำโขงของทั้งสี่ประเทศนี้ เป็นไปตามรูปแบบของนิทานตลกเจ้าปัญญาที่เป็นสากล แต่ยังคงมีอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของประเทศตน แทรกอยู่ดังได้จำแนกไปแล้วข้างต้น อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมเหล่านี้มิได้แตกต่างกันมากนัก ด้วยพื้นฐานทางวัฒนธรรม และดินแดนที่ใกล้เคียงกัน จึงสามารถอ่านและทำความเข้าใจในมุขตลกที่ปรากฏในเรื่องได้ไม่ยากนัก อีกทั้งยังทำให้เห็นว่า นิทานตลกเจ้าปัญญาเหล่านี้มีลักษณะบางประการที่พ้องกัน ซึ่งผู้วิจัยคิดว่านอกเหนือจากพื้นฐานทางวัฒนธรรมที่มีร่วมกันแล้ว ยังเป็นผลมาจากภูมิรัฐศาสตร์ ดินแดนที่ติดต่อกัน การเล่าต่อกันปากต่อปาก ในรูปแบบ “มุขปาฐะ” นั้น ย่อมทำให้เกิดการแพร่กระจายของนิทานในวงกว้างได้ทำให้มีลักษณะบางประการที่พ้องกัน

ลักษณะสากลที่พบในการศึกษานิทานตลกเจ้าปัญญา จากการศึกษาอนุภาคของเรื่อง โดยใช้ดัชนีอนุภาคนิทานพื้นบ้านนั้น มีหลายส่วนที่พ้องกันกับนิทานของชาติอื่น ๆ แม้ว่ามีได้มีภูมิรัฐศาสตร์ที่ใกล้เคียงกันเหมือนกับทั้งสี่ประเทศในภูมิภาคลุ่มน้ำโขง ที่ใกล้เคียงกัน และมีการติดต่อ เดินทางไปมาระหว่างกัน นิทานเหล่านี้จึงมีลักษณะที่เป็นอัตลักษณ์เฉพาะพื้นถิ่น (local) มีลักษณะร่วมในระดับภูมิภาค (regional) และมีลักษณะสากลร่วมกันทั้งโลก (global)

ความสำคัญของนิทานชุดจ่าง กว๊ิง ในบริบทของเวียดนามปัจจุบัน ยังคงปรากฏให้เห็นอย่างต่อเนื่อง ไม่ว่าจะเป็นการจัดพิมพ์นิทานชุดนี้ในรูปแบบต่าง ๆ ความนิยมในการอ่าน การเล่าสู่กันฟังในกลุ่มประชาชน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การจัดงานเทศกาลจ่าง กว๊ิง ทำให้เห็นว่า สายธารแห่งวรรณกรรมเรื่องนี้ที่มีมายาวนาน เกือบ 2 ศตวรรษ ยังคงดำรงอยู่เป็นส่วนหนึ่งในสังคม วิถีชีวิตชาวเวียดนามต่อไป

นิทานชุดจ่าง กว๊ิง และนิทานตลกเจ้าปัญญาของประเทศต่าง ๆ นั้น ต่างกำหนดให้ตัวเอกเป็นคนเจ้าปัญญา มีบทบาทช่วยปลดเปลื้องบรรเทาความรู้สึกต่อต้านสังคมที่ผู้เล่านิทานและผู้ฟังอาจมีอยู่ และด้วยความสนุกพอใจพฤติกรรมของคนเจ้าปัญญา สามารถข้ามไปสู่พรหมแดนต้องห้ามซึ่งกฎเกณฑ์ของสังคมขีดวงจำกัดไว้โดยไม่จำเป็นที่จะต้องประกอบกิจกรรมต่อต้านสังคมนั้นจริง ๆ ให้เป็นที่เดือดร้อนแก่บุคคลอื่นในสังคม

ส่วนอัตลักษณ์ประการสำคัญยิ่งอย่างหนึ่งที่ได้ชัดจากการศึกษานิทานชุดจ่าง กวีนี้ แสดงให้เห็นอัตลักษณ์ / ความเฉพาะของเรื่องตลกเวียดนาม ผ่านภาษาเวียดนาม ซึ่งมีกฎเกณฑ์ ไวยากรณ์ กลวิธีการสร้างความตลกขบขัน เป็นของตนเอง

6.2 ข้อเสนอแนะ

(1) ศึกษาเปรียบเทียบนิทานตลกเจ้าปัญญาของประเทศต่าง ๆ ทั้งในระดับโลก และระดับภูมิภาค เพื่อยืนยันลักษณะร่วมกันของนิทานตลกเจ้าปัญญาของทั่วโลก และในขณะเดียวกันก็แสดงให้เห็นลักษณะเฉพาะของแต่ละประเทศผู้เป็นเจ้าของนิทานตลกเรื่องนั้น ๆ

(2) ศึกษานิทานประเภทจ่าง เรื่องอื่น ๆ ของประเทศเวียดนาม เช่น จ่าง เลิน จ่าง อัน จ่าง เหวียด จ่าง จิ่ง ฯลฯ เพื่อเห็นประเด็นร่วมของนิทานประเภทจ่าง และความโดดเด่นของนิทานเรื่องจ่างแต่ละเรื่อง

(3) ศึกษาเปรียบเทียบนิทานประเภทจ่าง กับ นิทานตลกประเภทอื่น ๆ ของประเทศเวียดนาม เพื่อแสดงให้เห็นลักษณะเฉพาะของนิทานประเภทจ่างที่แตกต่างจากนิทานตลกประเภทอื่น ๆ ทั้งมีกลวิธีการสร้างความตลกขบขันเหมือนหรือต่างกันอย่างไร